

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

НАУКОВА РОБОТА

на тему:

**«ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ»**

Виконала:

Денисюк Вікторія
студентка групи Пб-11

Науковий керівник:

к.ю.н. Майка Максим
Борисович

Тернопіль, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	5
1.1. Проблема фінансової політики в умовах тіньового сектора держави.....	5
1.2 Підходи до визначення структури, їх ознак, складників та причин розвитку існування тіньової економіки.....	9
РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ, ЇХ ОЦІНКА В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	12
2.1. Визначення обсягів тіньових фінансових течій.....	12
2.2. Ефективність адміністративних структур щодо детінізації економіки, аналіз їх діяльності.....	15
2.3. Нормативно-правова бази щодо детінізації економіки держави.....	19
2.4. Шляхи протидії тінізації економіки України.....	22
РОЗДІЛ 3. РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	24
3.1. Світовий розвиток та національні тенденції тінізації економіки в умовах інтеграції.....	24
3.2. Порівняльний аналіз тіньової економіки країн світу.....	27
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. Постійне підвищення рівня життя населення та якісної роботи суб'єктів підприємництва є основним чинником національної безпеки і єдності країни. В умовах політичної нестабільності тіньова економіка України протягом останніх років набрала швидких обертів внаслідок чого захопила найважливіші суспільні інтереси людей. Як наслідок виникає спотворення соціально-економічних результатів життя населення країни, процесів у сфері економіки, яке є бар'єром для проведення ефективних реформ, гуманізації суспільства та набрання курсу європейської глобалізації України.

Гарантія детінізації національної економіки в теперішній час є одним із найважливіших завдань. Тіньова економіка є безповоротною загрозою національної безпеки, яка проникає у всі сфери господарської діяльності і спричиняє величезні втрати державного бюджету, тим самим підриває авторитет держави, її процесів і рівня добробуту в країні. Її охоплення досягло критичного рівня, тому на даний момент детінізація економіки є одним із найважливіших аспектів держави, пошуку її шляхів реалізації та подолання тінізації.

Тіньова економіка тягне за собою глибоку історію, а економісти вивчають її вже не одне століття. Вагомий внесок для вивчення окремих аспектів даної проблеми здійснили дослідники, серед яких: В. Геєць, А. Мокій, А. Гончарук, З. Варналій, О. Власюк, М. Єрмошенко, В. Мандибура, Я. Жаліло, Т. Ковальчук, І. Лютий, О. Ярова та інші. Плідне дослідження для встановлення основних причин тіньового сектору здійснювали іноземні вчені-економісти, як: Б. Контіні, К. Карсон, Ф. Шнайдер, Т. Ейдт, А. Френз, А. Ділнот, Е. Вайнер, Ч. Константіно тощо.

Не дивлячись на велику кількість праць, рукописів та монографій, їх теоретичне і практичне застосування в житті, на сьогоднішній день питання щодо причин виникнення, розвитку та способів подолання тіньової діяльності є актуальним і потребує якнайшвидшого дієвого вирішення.

Мета наукового дослідження – полягає в комплексному дослідженні головних чинників, компонентів та особливих рис тіньової економіки в Україні,

пошуку шляхів мінімізації та прояву такої діяльності, встановлення механізмів і фінансово-правових заходів детінізації економіки країни.

На основі заданої мети постає вирішення таких **завдань**, зокрема :

- узагальнити та проаналізувати аспекти тіньової економіки, її сутність та значення;
- визначити передумови виникнення та розвитку тіньового сектору, їх ознаки з метою структуризації та класифікації;
- проаналізувати стан і динаміку економічної ситуації в Україні та світі;
- визначити обсяг податкових втрат країни внаслідок тіньового сектору економіки;
- запропонувати стратегічний комплекс заходів щодо детінізації національної економіки та ефективності їх державного регулювання;

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у сфері фінансової політики держави в умовах детінізації економіки.

Предмет дослідження полягає у сукупності теоретичних, практичних і методичних засад фінансової політики держави, у визначенні сутності детінізації економіки України та наслідків існування тіньової діяльності.

Методологічною основою даної роботи є системний підхід і сукупність методів, зокрема порівняння, загально-логічних (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення), економіко-математичних методах аналізу даних.

Розділ 1 ДЕТИНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Проблема фінансової політики в умовах тіньового сектора держави

На сьогоднішній день питання стосовно передумов виникнення, зростання та дієвих способів подолання тіньової діяльності є актуальним і потребує якнайшвидшого вирішення. Нехтування цим подвійним явищем спричиняє вагомі похибки у визначенні макроекономічних даних, а також дає помилкову оцінку визначальним процесам і напрямам, стратегічним прорахункам щодо забезпечення конкурентної здатності.

Визначення «тіньова економіка» вперше було висвітлено Е. Фейгом у 1979 р., відповідно до якого — це вся економічна діяльність, яка з будь-яких причин не враховується і не потрапляє до валового національного продукту країни. Науковець виокремлює дві основні складові тіньової економіки:

- 1) економічна діяльність, що є легальною, не прихованою, але й такою, що не підлягає оподаткуванню і не враховується офіційною статистикою;
- 2) протизаконна свідомо приховувана економічна діяльність [1].

Перші спроби в Україні для дослідження даного питання були проведені наприкінці 1994 р. у Національному інституті економічних програм НАН України та Національному інституті стратегічних досліджень.

Одним з перших вітчизняних дослідників, який у другій половині XX ст. був О. Турчинов. На його думку термін «тіньова економіка» потрібно тлумачити як економічну діяльність суб'єктів господарювання (фізичних і юридичних осіб), яка не враховується, не контролюється і не оподатковується офіційними державними органами і (або) спрямована на одержання доходу у зв'язку з порушенням чинного законодавства [2, с. 32].

А. Базилук, зазначає, що тіньова економіка виникає тоді, коли дії владних та регулюючих структур держави, окремих людей або їх груп вступають у

суперечності з об'єктивними економічними законами, адже останні за таких умов починають діяти "в тіні", тобто без регулюючої ролі держави [3, с. 428] .

Проте, Т. Ламанова вважає, що тіньова економіка — це сукупність відносин між окремими індивідами, групами індивідів, індивідами та інституційними одиницями, окремими інституційними одиницями щодо виробництва, розподілу, перерозподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг результати яких з тих чи інших причин не враховує офіційна статистика й обсяг яких не враховується у макро показниках [3, с. 428] .

В. Засанський трактує тіньову економіку як сферу діяльності, що пов'язана з відносинами між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання на основі соціального протистояння головних макроуправлінських механізмів і їх функціонуванням поза управлінським контролем та обліком з ухиленням від оподаткування доходів [3, с. 429].

Переважає більшість світових дослідників схиляються до того, що — це невидима економіка, яка не включена до статистичної звітності, а отже — до ВВП. Дане твердження підтверджується дослідженням американського економіста П. Гутманна щодо неможливості нехтування неврахованої діяльності у розвинутих країнах [4].

Єдиного й точного визначення цього терміну не існує, тому вивчивши та проаналізувавши більше 20 пояснень, можемо зробити висновок, що тіньова економіка — це фінансово-економічне функціонування, яке пов'язане з несанкціонованими привласненнями особою чи групою осіб частки майна або її грошового еквіваленту, яка здійснюється поза звітністю. Полягає у виробництві, обміні, розподілі та споживанні товарів, їх запасів та інших матеріальних цінностей, які є неконтрольовані суспільством.

Фінансово-економічна діяльність з тіньового аспекту реалізується незаконно, тому це перешкоджає сталому розвитку суспільства та призводить до виняткової актуальності у зв'язку з формуванням централізованих фондів коштів. Опрацювавши дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі тіньової економіки доцільно виокремити такі підходи до їх визначення:

- Статистичний;
- Правовий;
- Мотиваційний;
- Моральний;
- Соціологічний;
- Інституційний тощо.

В офіційних джерелах, які передбачають засади забезпечення державної безпеки України, тінізація економіки стверджується як реальна загроза національній безпеці держави. Тому, ці документи визначають економічні шляхи забезпечення складової державної безпеки. Зокрема, це системна протидія організованим економічній злочинності та тінізації економіки на основі створення переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації. Ідеться про необхідність здійснення заходів щодо детінізації національної економіки. Зміст поняття детінізації економіки, як і сутність самої тіньової економіки розглядається з різних аспектів, які напряду залежать від розуміння науковцями суті самих процесів тінізації.

Так, на думку Мазур І.І. зазначається, що детінізація економіки полягає у створенні такого інституційного середовища в країні, де тіньова економіка стала б неефективною та економічно не вигідною. Роль держави полягає у регламентації та обмеженні негативного впливу тінізації економіки на легальну економіку, а не в її подоланні, оскільки тіньова економіка має об'єктивний характер. Викорінювати необхідно кримінальну частину тіньової економіки. Це є можливим завдяки інституційному забезпеченню детінізації [5, с. 15].

Досліджуючи сутність та механізми попередження тіньової економіки Квасов С.А., говорить детінізація української економіки пов'язана з комплексним її реформуванням, спрямованим на усунення чинників, які негативно впливають на економіку: порушення інтересів між суб'єктами економічних відносин, що скорочує базу розширеного відтворення одних суб'єктів на користь іншим; скорочення

офіційних джерел ресурсно-фінансового забезпечення підприємств; зростання витратності; прояви монопольної поведінки [6, с. 12].

Опрацювавши ряд статей, доцільно виокремити ряд теорій детінізації, об'єктом дослідження якої є:

- діяльність усіх гілок влади щодо встановлення таких економічних умов, які б посприяли поверненню в легальний сектор економіки держави;
- діяльність підприємств, установ, служб економічної безпеки, а також правоохоронних органів і їх відповідних підрозділів щодо створення інфраструктури, основним завданням якої є протидія і локалізація проявів тіньового сектору;
- вдосконалення правового забезпечення тіньовим процесам в області фінансово-господарських відносин;
- сформування необхідних вимог для ефективніших розробок та практики між суміжними працями щодо детінізації економіки;
- моніторинг, самоаналіз власного стану тіньових процесів, знаходження нових напрямів і закономірностей протидії суб'єктами господарювання та іншими учасниками таких відносин.

Отже, наявність різнобічних підходів у тіньовому секторі є суб'єктивною думкою та оцінкою практиків та науковців, які глибоко вивчають дане питання. Розробка, адаптація та реалізація ефективних заходів детінізації потребує не тільки витрат фінансових інструментів, але і значного часового проміжку. Проте, така різноманітність поглядів може вплинути на підвищення рівня загроз національної безпеки.

1.2 Підходи до визначення структури, їх ознак, складників та причин розвитку існування тіньової економіки

Однією із найвагоміших проблем України є потерпання бізнесу від високих податків, адміністративного тиску, темних правил гри у податковій сфері. Поза тим, захист в суді від упереджених зазіхань конкурентів, нетактовна політика карантину й недостатній рівень податкових пільг у даний період вбиває середній та малий бізнес. Не є здивуванням, як велика частина економіки перебуває у тіні за різноманітними кспертними підрахунками, за офіційною минулорічною статистикою уряду до 30% . До слова, коли йдеться про тіньовий сектор бізнесу на увазі є декілька речей: приховування доходів від оподаткування та кількості найманих працівників, виплаченої заробітної плати.

Британська консалтингова компанія Ernst&Young встановила, що левову частку тіньового ВВП формуються готівкові операції. Об'єднання дослідників сектору тіньової економіки визначили, що це потребує обґрунтування структури, причин та наслідків існування тінізації. Структура тіньової економіки є складною та різноплановою, вона складається із зв'язків між окремими елементами, у яких варто відзначити такі ознаки:

- єдина мотиваційність (незаконне отримання прибутків) ;
- мережевий характер структур (часовий, просторовий перетин меж);
- невизначеність обсягів (наслідок тісного переплетення з легальною економікою);
- суперечний характер (деструктивні і конструктивні елементи);
- наявність у кожній економічній системі незалежно від її типу;
- структурованість.

Зокрема, важливим питанням під час проведення дослідження є визначення типів тіньової економіки. Аналіз та об'єднання типів науковцями дає змогу виділити найоптимальнішу структуру сектору, сюди можна віднести:

- 1) неофіційна (дозволені види, але не зареєстровані) ;
- 2) прихована (види, які не оподатковуються) ;

3) кримінальна (заборонені види).

Таким чином, тіньову економіку умовно поділяють на ту, яка є повністю заборонена законом, і на ту, яку не враховують при формуванні результатів офіційної статистики.

Доцільно також виокремити причини виникнення та існування тіньового сектору в Україні залежно від строку дії, вони є наступними:

- довгострокові (відсутність цивілізованих демократичних традицій та засобів контролю за здійсненням своїх повноважень органами державної влади з боку громадськості; відсутність суспільної свідомості з боку реалізації підприємницької діяльності тощо) ;
- середньострокові (монополізація; сировинна спеціалізація виробництва, високий рівень корупційних зв'язків тощо) ;
- короткострокові (податковий тиск та правова незахищеність суб'єктів підприємницької діяльності, відсутність стабільного правового забезпечення тощо) .

Необхідно зазначити, що від рис проявів тіньової економіки в окремих країнах і загальних характеристик тінізації, в Україні на відміну від іноземних країн, на тіньовий сектор здійснюється великий вплив саме через відсутність історії еволюції приватної власності, неефективно сформована система органів контролю за державними інститутами влади з боку громадськості, а також громадянське суспільство. Тіньовий сектор набирає обертів під впливом різнобічних суспільних відносин, беручи до уваги українську натуру, тут вагоме місце приділяється антиринковій психології суспільства, це базується на несприйнятті будь-якого успіху окремого індивіда та баченні всюди кримінального підґрунтя.

Проте, проаналізувавши дисертації кандидатів наук, С.С. Задворних та С.О. Баранова, можна зробити висновок, що є цілий ряд причин і факторів, які сприяють такому розвитку, серед яких є :

1. Економічні : нестабільна економіка, криза фінансової системи, низький рівень заробітної плати та заборгованості по їх виплаті, високі ставки податків, зловживання розвиненою системою пільг, матеріальна

незабезпеченість великої частини населення та різкий поділ на бідних і багатих, прагнення підприємців одержати надприбутки, нестабільність податкового законодавства та велике податкове навантаження тощо

2. Соціальні: помітний рівень безробіття, недосконала система функціонування ринку праці, низький рівень життя населення, дефіцит кадрів в одних галузях та залишок в інших; розбіжності в трудовому законодавстві тощо.
3. Політичні: зниження авторитету державних органів, неналежне правове забезпечення та надмірний контроль у різних сферах життя, не ефективність проведених реформ, нерозвинений механізм боротьби з економічною злочинністю, недосконалість регулювання банківської діяльності, зловживання своїм становищем та корупційність з боку державних службовців.
4. Виробничі: провідна галузь діяльності, ринок постачання чи збуту.
5. Організаційні: використання альтернативних розрахунків, прагнення підвищити реальний дохід (приховування заробітної плати, зменшення відрахувань до соцфондів), розмір та форма власності підприємства.
6. Юридичні: відсутність чітких правових меж між офіційною ті тіньовою діяльністю, існування значної кількості легальних механізмів здійснення тіньових операцій, низький рівень правової культури населення, недостатнє забезпечення правоохоронних органів необхідними матеріально-технічними ресурсами тощо [8, с. 49].

Серед науковців існує думка, що функціонування тіньового сектору в допустимих межах сприяє позитивному ефекту. Сюди можна віднести: нагромадження капіталу, додаткові робочі місця, реалізація найрізноманітніших ідей, підвищення конкурентоспроможності економіки тощо.

Таким чином, тіньова економіка є гнучкішою у порівнянні з офіційною. Вона дає шанс на зайнятість та сприяє підвищенню добробуту для населення, амортизує потрясіння легальної економіки. Проте, не дивлячись на позитивні сторони

тіньового сектору, доцільно зробити акцент на те, що вона значним негативним чином впливає на всі процеси, які є у суспільстві.

РОЗДІЛ 2 ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ, ЇХ ОЦІНКА В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Визначення обсягів тіньових фінансових течій

Склад фінансової політики держави визначає найрізноманітніші інструменти, зокрема можна віднести нормативно-правову базу, фінансові механізми пов'язані з боротьбою легалізації тіньового сектору та відмиванням «чорних грошей», та діяльність державних структур тощо. Для того щоб віднайти ефективні способи боротьби з тіннізацією потрібно встановити спершу її обсяг та причини, які сприяють розвитку та поширенню.

Недосконалість і заплутаність законодавства, нестабільна економічна і політична системи, корупція в Україні, коливання валютного курсу є поштовхом у суб'єктів господарювання для ухилення здійснення легальної діяльності та пошуку чи користування уже створеними нелегальними схемами. Зокрема, це знаходить місце в ухиленні від встановлених правил органів влади чи процедур законодавства або «лазівок» у чинному законодавстві, саме це складає надзвичайно важливу частку тіньової економіки.

Варто зазначити, що тіньові напрями мають розвиток незалежно від економічної системи, але масштаби та форми проявів можуть бути різними. Внаслідок цього виникає проблематика точної оцінки рівня тіннізації та неможливості розроблення дієвої стратегії боротьби з цим.

Перш за все потрібно з'ясувати метод дослідження. Метод (з гр. шлях до чогось, шлях пізнання або дослідження) — сукупність або система прийомів та операцій, які застосовуються для збору, систематизації та аналізу економічних фактів, явищ і процесів [9, с. 117].

Крім загального визначення поняття «метод» є ще авторські визначення, зокрема Р. Декарта. Згідно думки Р. Декарта, метод — це засіб досягнення будь-якої

мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності [10, с. 67].

Проблема розробки методів оцінки рівня тіньової економіки є актуальною для України, тому над її вирішенням плідно працювали й українські вчені. Зокрема О. Турчинов розробив енергетичний метод для оцінки рівня тіньової економіки [11, с. 223]. В. Франчук та Ю. Кіржецький сформуливали три групи методів оцінки. Зокрема, це структурні та спеціальні методи, що використовуються на макrorівні; статистичні та монетарні методи; економіко-правові методи, що використовуються на макrorівні – при виявленні й оцінці економічних параметрів конкретних правопорушень, злочинів, економічної діяльності окремих осіб [12, с. 6].

В літературі методи визначення рівня тіньової економіки заведено поділяти за сферою застосування і за напрямом використання. Даний розподіл дає уявлення про сферу використання та напрями застосування методів, проте не вказують на рівні застосування конкретних методів, цим самим спотворює вибір методу для підрозділу, структури. Для того, щоб вдосконалити недоліки наукових підходів до вже наявних систем, запропоновано класифікувати ці методи, поділяючи їх за рівнями використання на методи місцевого та державного застосування. Дана класифікація буде складатися із 2 рівнів (державного і місцевого) та 6 груп (соціологічної, статистичної, економіко-правової, монетарної, структурної, соціологічно-спеціальної).

Методи, які себе безсумнівно зарекомендували, є об'єднані в офіційну оцінку рівня тіньової економіки та запроваджені Наказом Міністерства економіки № 123 «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» від 18.02.2009 р. вхідною інформацією для розрахунку рівня тіньової економіки. Згідно з даною Методикою, яка представляє статистичну звітність зареєстрованих суб'єктів господарювання, що базується на даних бухгалтерського обліку, аудиту, результатах експертної оцінки щодо обсягів тіньового сектору та вибіркового опитувань суб'єктів господарювання [14]. Вона охоплює для визначення рівня тіньової економіки 5 методів:

1. «витрати населення-роздрібний товарооборот» передбачає виявлення наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки [13].

2. фінансовий метод полягає у визначенні тенденцій зміни пропорцій між вартістю товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, та валовим доходом підприємств (господарських об'єднань), установ, організацій у країні в цілому виді економічної діяльності. При цьому припускається, що зростання в часі частки вартості товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, відносно валового доходу підприємств (за вирахуванням впливу об'єктивних чинників у періоді, що аналізується) є свідченням закріплення тенденції зростання рівня тіньової економіки [13].

3. монетарний метод визначає тенденції зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, що аналізується, до базового періоду (0 t), за який прийнято 1991 р. [13].

4. електричний метод полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП. Якщо трапляється перевищення приріст споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво в тіньовій економіці [13].

5. метод збитковості підприємств передбачає визначення граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки [13].

Вказані вище рекомендації визначають загальні показники й методи розрахунку тіньового сектору, визначення рівня у пропорції до офіційних показників ВВП. Методика має рекомендаційний, інформативний та роз'яснювальний характер, не є обов'язковою, проте двічі на рік здійснює розрахунок Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Методика дає змогу врахувати фактори тінізації, які раніше не були включені до неї, це дає змогу повніше, точніше оцінити її наявний рівень, у цьому полягає її

особливість. Докладна оцінка є потрібною, без цього не може бути проведено ефективних заходів боротьби з тіньовою економікою.

2.2. Ефективність адміністративних структур щодо детінізації економіки, аналіз їх діяльності

Тінізація фінансових потоків є складним і багатогранним явищем, як наслідок боротьба з ним повинна бути комплексною. Дієва протидія досягається злагодженою співпрацею державних служб, законодавчих органів, громадськості та ефективною нормативно-правовою базою. Основна роль у детінізації фінансових потоків належить державним службам. Саме вони здійснюють спостереження за ситуацією, пов'язаної з тінізацією економіки, формують фінансову політику, спрямовану на детінізацію, розробляють і впроваджують методи та механізми детінізації економіки, приймають закони.

Проблему ефективності функціонування адміністративних структур в напрямі детінізації економіки досліджували зарубіжні вчені, зокрема це Р. Лукас, Т. Вьонтенберг, Х. Армстронг, М. Дайлама, Л. Луруш, В. Томсон– зосереджували увагу на особливості детінізації фінансових потоків на місцевому рівні при розподілі фінансування.

Питання підвищення ефективності діяльності адміністративних структур в Україні надалі залишається малодослідженим. Глибокими дослідженнями в цій сфері є праці заслуженого економіста України В. Піхоцького, який досліджував проблематику вдосконалення державного фінансового контролю з метою підвищення ефективності акумулювання коштів до Державного бюджету [14].

Для оцінки ефективності діяльності адміністративних структур щодо детінізації фінансових потоків потрібно з'ясувати, на які державні органи в Україні покладено адміністрування боротьби з тінізацією економіки. Опрацювавши інформацію по заданій темі, зокрема дисертацію Задворних С.С, можна виокремити державні органи, що адмініструють детінізацію економіки в Україні, які наведені нижче (Таблиця 2.1.) [7, с.87-88]

Таблиця 2.1.

Державні органи, що адмініструють детінізацію економіки в Україні

Державний орган	Повноваження
Національний банк України	Протидіє порушенням чи тінізаційним діям в банківському секторі.
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	Розрахунок фінансових показників, розробка норм та нормативів, забезпечення реалізації Механізму запобігання відмиванню «брудних грошей».
Міністерство фінансів України	Виконує роль головного координатора і контролюючого органу у справах, пов'язаних з фінансовою політикою та детінізацією економіки.
Державна фінансова інспекція	Здійснює незалежний державний фінансовий контроль за тінізаційною діяльністю і забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю за економічними правопорушеннями.
Державна служба фінансового моніторингу	Здійснює контроль за виконанням законодавчо закріплених постанов, норм, розпоряджень щодо детінізації економіки держави.
Державна фіскальна служба	Здійснює моніторинг та детінізаційну діяльність в сфері оподаткування, митних процедур
Національне антикорупційне бюро	Моніторинг, протидія корупційному діянню.
Верховна рада України	Встановлення нормативів та норм, протидія корупції, прийняття різноманітних законів щодо детінізації.
Кабінет Міністрів	Встановлення нормативів та норм щодо детінізації

України	економіки.
Служба безпеки України	Протидія тіньовим схемам.
Міністерство внутрішніх справ України	Протидія тіньовим схемам.
Антимонопольний комітет України	Протидія тіньовим схемам в господарській діяльності.

Недосконалість в діяльності державних органів щодо детінізації економіки в Україні слугує розвитком для зростання рівня тіньової економіки. Тому слід з'ясувати недоліки діяльності у їхній роботі.

Національний банк України щодо нестійких та слабких банків реалізує малоефективну політику, це приводить до проблем навіть у рекапіталізованих банків у попередні роки. За останні роки відбувається масове закриття таких банків, яке призводить до ослаблення банківської системи та підвищення недовіри населення. Дана ситуація негативно позначається на фінансовій безпеці держави, крім того це ще однією є причин відтоку капіталу з банківського сектору, що в умовах економічної нестабільності ще більше дестабілізує національну фінансову систему.

Державна фіскальна служба де основна частка тінізації припадає на сектор оподаткування. Це можна підтвердити проаналізувавши показники при обчисленні рівня тіньової економіки та за рахунок махінації пов'язаних з ПДВ.

Діяльність Антимонопольного комітету України є недостатньо ефективною, яка здійснюється за економікою України. Санкції комітету за недотримання вимог не є жорсткими, це призводить до того, що підприємства та організації сплачують штраф, ігноруючи розпорядження і приписи, бо це набагато вигідніше.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України розробило недостатньо ефективну Методику розрахунку рівня тіньової економіки, це не дозволяє значною мірою оцінити рівень тінізації, яка призводить до неточності у визначенні її рівня (детальніше у підрозділі 2.1.) [13].

Міністерство фінансів України, як головний контролюючий орган фінансової політики показав недосконалість у діяльності, якщо взяти до уваги усі недоліки у вищезазначених структурах. Тому, важливим стратегічним завданням є вдосконалення роботи та налагодження тісних зв'язків між усіма державними органами, що адмініструють детінізацію економіки в Україні.

З огляду на те, що Національне антикорупційне бюро України перебуває ще на стадії становлення, проаналізувати його діяльність наразі неможливо. Потребують особливої уваги встановлення економічних норм, нормативів, а також законодавча база, бо невід'ємними і важливими складовими процесу адміністрування детінізації економіки. Як показало дослідження, національна нормативно-правова база є недосконалою та не відповідає сучасним вимогам.

Діяльність Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України з питань детінізації економіки України є не повністю досконалою. Окремі сфери суспільних відносин залишаються взагалі не охопленими законодавчо, зокрема це економічна кіберзлочинність. Нормативно-правова база неузгоджена і містить суперечності, це впливає на прийняття рішень або диференціації правопорушень за важкістю чи приналежністю до певної категорії.

Важливу роль відіграють органи контролю в процесі адміністрування детінізації економіки України, їх діяльність стосується всіх сфер економічного сектору. Одним з їх основних завдань є допомога виконавчим органам у виявленні фактів тінізації економіки чи корумпованості у певній сфері. Проте, зважаючи на недоліки в діяльності державних органів та недосконалість побудови нормативно-правової бази, можна зробити висновок, що Державна фінансова інспекція України і Державна служба фінансового моніторингу України малоефективно виконують надані функції у сфері детінізації економіки. З огляду на це, можна припустити, що ефективним буде створення спеціалізованого органу, діяльність якого буде зосередженою виключно на тінізаційних та корупційних діяннях - Рада з питань детінізації економіки України.

2.3. Нормативно-правова бази щодо детінізації економіки держави

Відповідно до системного методу, ефективне функціонування певної складної соціально-економічної системи залежить від правильно встановлених правил своєї гри. У сучасному світі по відношенні до теми дослідження цими правилами є нормативно-правова база.

Відповідно до вищесказаного, потрібно проаналізувати нормативно-правову базу України щодо детінізації фінансових потоків. Окремі аспекти наведено в законодавчих актах України, які пов'язані з тіньовим сектором (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

*Нормативно-правова база України з питань
детінізації фінансових потоків*

Нормативно-правовий акт	Що регламентує
Закон України № 2121-III «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000	контроль за діяльністю банківських установ щодо тінізації
Кримінальний кодекс України	відповідальність за скоєні злочини щодо тінізації та корупції
Кодекс України про адміністративні правопорушення	відповідальність за скоєні злочини щодо тінізації та корупції
Податковий кодекс України	контроль та механізм нарахування та сплати податків суб'єктами господарювання
Господарський кодекс України	відповідальність за скоєні злочини в сфері тінізації
Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована у 2005 р	міжнародна співпраця в сфері протидії кіберзлочинності, містить базові поняття комп'ютерних злочинів

Наказ Міністерства економіки України №123 «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки»	затверджує державну Методику розрахунку рівня тіньової економіки в Україні
Розпорядження Кабінету міністрів України № 143-р «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р.	обмеження переліку офшорних зон, можливих для використання в господарській діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання з метою обмеження тінізаційної діяльності та відмивання «брудних» грошей
Указу Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 рр.» від 21.10.2011 р	довготривалі заходи по боротьбі з корупцією на визначений термін

Про недосконалість чинного законодавства свідчать високий рівень тіньової економіки та корупції, а також численні факти правопорушень у цій сфері, особливо серед державних службовців. Також свідченням недоліків чинного законодавства є факти закриття кримінальних справ, порушених проти державних службовців, зокрема суддів та прокурорів. Прикладом такого правопорушення є справа, порушена проти судді Печерського райсуду І. Литвинової, яка винесла «свідомо неправочинне рішення» щодо дружини экс-керівника «Родовідбанку» Г. Шепелевої, звільнивши її; кримінальну справу проти судді було нелегітимно закрито [15] , а також экс-прокурора Сумської області Р. Білоконя, який чинив перешкоди організації Євромайдану у Сумах, фабруючи кримінальні справи проти його учасників з прокурора було знято відповідальність [16].

Рівень детінізації економіки залишається високим, навіть незважаючи на те, що створення нормативно-правової бази здійснюється в Україні вже більше двох десятиліть, а отже закони є недостатньо дієвими. Причиною такої ситуації у законодавчій сфері, на думку вітчизняних економістів Е. Багірова та Є.

Невмержицького, є те, що самі державні службовці причетні до корупції і тому не прагнуть до розробки дієвого детінізаційного та антикорупційного законодавства, тому боротьба з цими явищами в Україні є профанацією [17].

Це призводить до численних недоліків чинного законодавства, як і те, що вітчизняна нормативно-правова база не в змозі охопити весь спектр тінізації. Проаналізувавши низку законодавчих актів, можна встановити основні проблеми законодавства, зокрема це:

- відсутність закону «Про детінізацію фінансових потоків»;
- відсутність встановлення сутності тіньової економічної діяльності ні у кримінальній, ні у фінансовій сфері. Як наслідок, не всі злочини можна вірно кваліфікувати та встановити належний рівень відповідальності за їх скоєння.
- неможливість встановлення рівня тіньової економіки, попри існуючу Методику розрахунку рівня тіньової економіки в Україні;
- відсутність структурного підрозділу, який би спеціалізувався виключно на даній проблемі. Наявна часткова відповідальність за протидію, яка покладена на різні структурні підрозділи, що знижує ефективність роботи і рівня тінізації.
- нормативно-правова база України не приведена у відповідність до єдиних стандартів, тому є виникнення хибних чи суперечливих тлумачень одного й того ж явища, процесу.
- відсутність санкцій які спонукають до здійснення правомірної діяльності, вигідніше сплатити штраф за скоєне, аніж працювати легально.
- відтік капіталу через офшорні зони. Тривалий час в законодавстві не було ніяких обмежень щодо використання у господарській діяльності суб'єктами господарювання та підприємницької діяльності офшорних компаній чи офшорних банків. Першою спробою законодавчо врегулювати дану проблему стало прийняття Розпорядження Кабінету міністрів України № 143-р «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р.

2.4. Шляхи протидії тінізації економіки України

Для встановлення комплексу системних заходів проти детінізації національної економіки суттєвим підґрунтям є оприлюднення основних чинників та передумов тінізації. Реалізація цього комплексу заходів повинна включати наступні аспекти та кроки протидії тінізації економіки України:

1. Зростання ефективності управління фінансами держави.

Ефективне управління передбачає здійснення комплексу заходів на кожній стадії проектування та використання коштів. Для вдосконалення системи планування бюджету потрібно:

- встановлення системи ризиків при плануванні та виокремленні бюджетних коштів для своєчасного виявлення порушень, вжитті превентивних заходів;
- створення дієвої системи притягнення до відповідальності учасників на кожній стадії діяльності. Зокрема формування бюджету, планування та реалізації відповідних коштів;

З метою збільшення контролю за державними коштами необхідно:

- покращення механізму закупівлі державного сектора для їх прозорості;
- вдосконалення системи виконання договорів таких закупівель;
- аналіз методики ефективності роботи державних органів, їх рейтингу за кількістю скарг.

2. Вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності та покращення міжвідомчої взаємодії.

Для зменшення протиправних діянь у зовнішньоекономічних відносин на постійній основі потрібно забезпечити ефективну взаємодію, обмінювання інформацією між державними органами. Зокрема, це інформація питань боротьби з відмиванням доходів, які одержанні незаконним шляхом.

3. Вдосконалення нормативно-правової бази у сфері боротьби з економічними злочинами.

Ряд досліджень підкреслюють, що в довгостроковій перспективі саме розвиток інститутів є головним фактором зменшення обсягів тіньового сектору економіки. Поступове вдосконалення законодавчої бази, незалежний суд, ефективна діяльність правоохоронних органів є обов'язковими умовами ефективного функціонування економіки, а також, в перспективі, створять належні умови для системної детінізації економіки України [18]. З метою запобігання навмисного чи помилкового банкрутства раціонально потрібно запровадити ефективні заходи, наприклад поліпшення системи обмінювання даними між судами та уповноваженими органами з питань, пов'язаних з процедурою банкрутства.

4. Розвиток безготівкового розрахунку.

Для розвитку одного із найвпливовіших заходів щодо пониження тіньового сектору потрібно створити інформаційний взаємообмін податкових органів з контролюючими органами щодо підозрілих фінансових операцій, а також посилити контроль та відповідальність для банків 2 рівня внаслідок переведення у готівку коштів та повернення коштів для клієнтів у випадках несанкціонованого отримання безготівкових коштів шахраями тощо.

5. Вдосконалення фіскального адміністрування.

Для підвищення ефективності адміністрування потрібно удосконалити параметри оцінки ризиків (постановка на облік з ПДВ, реорганізація юридичних осіб тощо). Важливим чинником є здійснення систематичної роботи з викриття новітніх схем ухилення від сплати податків, доцільно сформувавши ефективний механізм обміну інформацією між приватними та державними структурами.

Роблячи висновок варто сказати, що завдання для протидії тіньового сектору особливо гостро постають за умов теперішньої геополітичної ситуації та її викликів, також євроінтеграційних процесів. Протидія тінізації вимагає проведення предметних досліджень, створення комплексної стратегії протидії із співпрацею іноземних партнерів, передусім для застосування їх вдалого досвіду у боротьбі з цим загрозливим явищем для національної безпеки.

РОЗДІЛ 3 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

3.1. Світовий розвиток та національні тенденції тінізації економіки в умовах інтеграції

Суттєвий вплив на економічну систему світу мають глобалізаційні процеси сьогодення. Як наслідок розвивається організована економічна злочинність, відбувається зміна рівня і змісту тіньового сектору. З ініціативи Конгресу ООН у питаннях попередження злочинності з 70-х рр. XX ст., предметом конкретно визначеного погляду міжнародної спільноти став саме організований транснаціональний прояв тінізації економічних процесів. Від того часу систематично здійснюється робота щодо кодифікації та формування міжнародної нормативно-правового забезпечення у галузі детінізації економіки.

Основною міжнародною небезпекою майбутнього з точки зору Всесвітнього економічного форуму є макроекономічна розбалансованість та розвиток тіньової економіки з обмеженістю ресурсів. Чинниками для поширення тінізації світової економіки та зростання економічної злочинності є інтеграція фінансових систем, постійний процес росту міжнародних міжбанківських транзакцій та популяризація електронної комерції, а також недостатня координація дій міжнародних спільнот про детінізацію фінансових потоків.

Загострення проблеми тінізації глобальних ринків у контексті подолання кризових явищ та забезпечення стійкості світової та національних фінансових систем зумовило актуальність її внесення до порядку денного осінньої сесії Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) у поточному році. Основними проблемами тінізації економічних відносин, визначено тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків. З огляду на це, надважливого значення набуває

дослідження тіньової економіки в світовому масштабі та визначення її особливостей прояву і розвиток в різних країнах з метою розробки ефективних процесів державного регулювання детінізації національної економіки та глобальної економічної системи в цілому [19, с. 4].

Однак, сьогодні констатується динаміка оціночних показників у бік зростання рівня тінізації економіки в усіх країнах, а її негативні ефекти помітно домінують над позитивними результатами [20]. Оцінити стан тіньового сектору в сучасному світі складно. У науковій літературі та практиці не існує єдиного методу, який дав би точну оцінку обсягам тінізації економіки у певній країні світу. Серед методів, які використовуються у світовій практиці, можна виокремити наступні:

- індекс п'яти макроекономічних індикаторів (використовується Міжнародним валютним фондом) ;
- монетарний метод (використовується, центральними банками країн) ;
- метод дзеркальної статистики (використовується відповідними органами окремих держав) .

Проте, найбільше довіри у світі має інформація, що публікується визнаним фахівцем з оцінки рівня тінізації економіки у світі, німецьким професором Ф. Шнайдером. Вчені під приводом Ф. Шнайдера дійшли до висновку щодо тінізації економіки, сутність якого виражається у тому, що незалежно від рівня розвитку економіки і суспільства, її рівень постійно йде вгору [21].

Загальний рівень тінізації економіки у кожній країні залежить від низки факторів, серед яких: розмір податкового навантаження, ступінь регламентації економічної діяльності, обсяг державного сектору в економіці, масштаб тіньового ринку робочої сили та особливості регулювання ринку праці тощо. Проте, більшість дослідників головними причинами зростання рівня тінізації економіки називають закони і податки, які існують у конкретній країні, серед нових факторів варто назвати транснаціоналізацію та глобалізацію економіки, що особливо негативно впливає на економічний розвиток країн з ліберальною у контексті глобалізації

здійснює свої наукові пошуки і Вейнер, який сутність тінізації економіки розглядає як глобальне явище, що виходить за межі країни. Він зазначає, що «тіньовий ринок становить групу самостійних заможних країні інвесторів, які фактично можуть здійснювати управління світовою економікою такими інструментами як цінні папери, нерухомість, валюта та інші фінансові активи, які вони тримають в важкорегульованих інвестиційних структурах (хедж-фондах, інвест-фондах, тощо), а також у великих державних холдингових компаніях» [22, с. 10].

Не викликає заперечень те, що у бідних країнах рівень тінізації економіки є вищим, ніж у багатих. Наприклад, тіньовий ринок у Південній Європі є більшим, ніж у Північній, як в країнах з численними обмеженнями, ніж у країнах з більш дерегульованими економіками. Щодо методів протидії тіньового сектору, то найпоширенішими у розвинених країнах (Австрії, Великобританії, Канаді, Німеччині, Франції тощо) є формування ефективного законодавства та створення певних органів контролю з метою впровадження заходів спрощення процедур оподаткування та ліквідації причин, що спонукають підприємців переводити свою діяльність у тіньову.

Виділяють наступні пріоритети, на яких базуються податкові системи економічно розвинених країн:

- максимальне спрощення процедури оподаткування;
- зниження адміністративного тиску на суб'єктів підпр. діяльності;
- спрощення процедур регулювання сфери підприємницької діяльності;
- збільшення рівня мінімального неоподатковуваного доходу і зменшення податкового тиску [23, с. 98].

Таким чином, в Україні сьогодні склалася ситуація, коли тінізація національної економіки набула таких масштабів, що перетворилася в одну з ключових загроз економічній, а відтак, і національній безпеці держави. Тому, врахування тенденцій та чинників тінізації світової та національної економіки, які в

умовах глобалізації знаходяться у тісному взаємозв'язку, є обов'язковою умовою при здійсненні заходів державного регулювання детінізації економіки в Україні.

3.2. Порівняльний аналіз тіньової економіки країн світу

Незважаючи на місце розташування, рівень розвитку, форму правління країни одночасно з легальною економікою існує „галузь” економіки, яка не висвітлюється при обрахунку офіційної статистики, але яка впливає на всі сфери діяльності держави – тіньова економіка.

Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком і контролем, а тому не відображається та не фіксується в офіційній статистиці, це види економічної діяльності, що спрямовані на отримання доходів шляхом ухилення від оподаткування, шляхом порушення чинного законодавства [24].

Варто відзначити, що тіньова економіка існує у всіх країнах світу, відрізняються тільки обсяги, структура і механізми розвитку. Національні господарські моделі і ступені зрілості ринкових відносин є тим чинником які тісно пов'язують масштаби і особливості тіньової економіки в різних країнах і регіонах. До прикладу, у розвинених країнах тіньова економіка становить, за різними оцінками, 12-16% ВВП, у країнах, що розвиваються, – від 23 до 25% ВВП, у країнах з перехідною економікою – 30-50% ВВП. Тому, у найбільш розвинених країнах питома вага тінізації в національній економіці значно менша, ніж у інших групах країн.

Проте розвинені країни також є неоднорідними, і серед них - країни з досить високими показниками тіньової активності. Найбільш низькими показниками частки

тіньового сектору (на рівні 8- 10% ВВП) має Австрія, США, Швейцарія і Японія. Мотивація тіньової активності в розвинених країнах пояснюється у більшій частині надмірним податковим навантаженням на підприємства і зарегульованістю господарських відносин.

Згідно з дослідженнями французького журналу «Le Monde», 66,5% тіньової економіки ЄС становить нелегальна праця людей, які найчастіше працюють у будівництві, сільському господарстві та працюють вдома. Інші 33,5% це доходи, які приховувані від податкових органів, найчастіше у сфері роздрібної торгівлі, прибутки барів, оплата за послуги таксі тощо [24, с.2]. Найбільші розміри тіньової економіки притаманні у будівництві – 35%, оптовій і роздрібній торгівлі – 25%. На відміну від України у країнах ЄС в таких секторах: видобуток корисних копалин, електроенергетика та фінанси, тіньова економіка майже повністю відсутня. Варто зазначити, що критичним рівнем є показник 40-50%, коли протиріччя між легальним і тіньовим бізнесом спостерігається у більшості сферах життєдіяльності суспільства і можна говорити, що не держава керує економікою, а тіньові структури.

Загалом у ЄС на відміну від США діє європейська система боротьби з легалізацією доходів злочинного походження. Вона є ліберальною: банки не в обов'язковому форматі ставлять до відома спеціальні органи про всі операції, суми за якими перевищують граничну межу. Вони інформують їх лише про ті операції, які видались для них підозрілими. Американська система є значно жорсткішою. В США банки зобов'язані повідомляти фінансову розвідку про всі операції, які перевищують суму в 10 тис. дол. США.

Тіньовий сектор країн з перехідною економікою розвивається зовсім по іншому. Країни з перехідною ринковою економікою – 28 країн Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, які переходять до ринкової економіки від адміністративно-командної системи. До них відносяться : Польща, Словаччина, Словенія, Болгарія, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Угорщина та Чехія, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Литва, Македонія, Молдова тощо [25] .

Дані наведені у таблиці переконують, що у першій половині 90-х рр та на початку 2000 рр середня частка тіньової економіки у ВВП була найвищою у країнах, що розвиваються, і найменшою в розвинутих країнах членах ОЕСР, а країни з перехідною економікою посідали проміжне положення.

Таблиця 3.1.

Групи країн	1989- 1993	1999- 2000	2000- 2001	2002- 2003
Країни, що розвиваються	39,2	32,2	34,9	37,7
Африка	43,9	33,9	37,4	41,2
Центральна і Південна Америка	38,9	34,3	37,7	41,5
Азія	25,0	28,5	29,5	30,4
Країни з перехідною економікою	28,2	31,5	34,6	37,9
Колишній СРСР	32,9	45,5	44,8	47,6
Центральна та Східна Європа	23,4	30,0	29,2	31,9
Країни ОЕСР	14,2	13,2	15,7	16,8
Комуністичні країни	-	19,8	21,1	22,3
Середнє значення для 135 країн	-	33,6	34,5	35,2

Наприклад, у Польщі все ще високий рівень тіньової економіки, 20% – звичайно, це не майже 50%, як це має місце в Україні; подібні, як у Польщі, показники мають Греція, Італія, Португалія чи Іспанія, а вже у Німеччині справи

набагато кращі, там дещо більше 12% економіки у тіні. Світовий банк минулого року вважав, що у Польщі вартість тіньової економіки складає майже 400 мільярдів злотих (тобто приблизно 107 млрд \$).

Важливо також зазначити рівень тіньової економіки в країнах, що розвиваються. Країни, що розвиваються, – це 132 держави Азії, Африки, Латинської Америки. Через їхню велику кількість і різноманітність національних економік ці країни звичайно класифікують з врахуванням їх географічного розташування. Загалом країни, що розвиваються, у сучасних умовах переживають подальшу економічну диференціацію. Сьогодні серед них можна виділити принаймні три рівні економічного розвитку. Найрозвиненіші з країн, що розвиваються, об'єднують у групу "нових індустріальних країн". Сюди включають Аргентину, Бразилію, Мексику, Республіку Корею, Сінгапур, Гонконг, Тайвань, Туреччину. Інколи тут згадують Індію і Китай. Критеріями зарахування країн до НІК є такі: питома вага промислової продукції у ВВП повинна становити 30% і більше; готові вироби в експорті – не менше ніж 50%; дохід на душу населення має становити, як мінімум, 1000 дол. США [25].

В цих країнах спостерігається найбільший ріст тіньової економіки. Наприклад, тіньова економіка в Нігерії оцінювалась у 76% офіційного ВВП. Значний масштаб тіньового сектору відмічався також у Таїланді (71%), Єгипті (68%), Болівії (66%) і Панамі (62%). Фактично можна говорити, що в більшості країн Азії, Африки і Латинської Америки, що розвиваються, існує скоріш «паралельна» або «друга» економіка, яка не набагато поступається за масштабом офіційній [24].

ВИСНОВКИ

У науковій роботі висвітлено теоретичні питання щодо формування та викладено дійсні пропозиції для реформування фінансової політики держави у секторі детінізації економіки України. Підсумовуючи дане дослідження, на підставі вищевикладеного, можна узагальнити наступне:

1. Висвітлено проблему фінансової політики в умовах тіньового сектору держави. Зокрема, встановлено визначення «тіньова економіка» і «детінізація економіки», виокремлено основні складові тіньової економіки та ряд теорій детінізації, опрацьовано роботи низки дослідників, що займались даним питанням тощо.
2. Встановлено підходи до визначення структури, їх ознак, складників та причин розвитку існування тіньової економіки. Доцільно виокремити, що серед науковців існує думка - функціонування тіньового сектору в допустимих межах сприяє позитивному ефекту. Сюди можна віднести: нагромадження капіталу, додаткові робочі місця, реалізація найрізноманітніших ідей, підвищення конкурентоспроможності економіки тощо. Таким чином, тіньова економіка є гнучкішою у порівнянні з офіційною.
3. Проаналізовано ефективність засобів фінансової політики держави, їх оцінка в детінізації економіки України. Зокрема, визначено обсяги та причини тіньових течій. Варто зазначити, що тіньові напрями мають

розвиток незалежно від економічної системи, але масштаби та форми проявів можуть бути різними. Внаслідок цього виникає проблематика точної оцінки рівня тінізації та неможливості розроблення дієвої стратегії боротьби з цим.

4. Визначено найбільш повну складову структури, що включає в себе: неофіційну, приховану та кримінальну економіку.
5. Підкреслено, що існуючі на даний час методи оцінки тіньового сектору не є достовірним у визначенні обсягу тінізації, тому що згідно офіційної Методики (Наказ Міністерства економіки №123 «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» від 18.02.2009 р), наявна статистична звітність зареєстрованих суб'єктів господарювання. Дана інформація є недосконалою. Тому для точної оцінки обсягів запропоновано покращену методику, яка ґрунтується на офіційній Методиці, дозволяє точніше і якісніше оцінити наявний рівень тінізації, а також врахувати елементи експертних методів.
6. Згруповано та здійснено аналіз організаційного та нормативно-правового забезпечення врегулювання детінізації економіки України. Зокрема, встановлено нормативно-правову базу України з питань детінізації фінансових потоків та класифіковано державні органи в системі організаційного забезпечення детінізації економіки. Наведено пропозиції державним органам щодо покращення свого організаційно-правового забезпечення, а також у зв'язку з відсутністю спеціалізованого органу, було запропоновано створення спеціалізованого органу, діяльність якого буде зосередженою виключно на тінізаційних та корупційних діяннях – Рада з питань детінізації економіки України.
7. Встановлено шляхи для подолання тінізації економіки України. Одними з найвагоміших та найважливіших заходів є підвищення ефективності з управління національними фінансами, розвиток зовнішньоекономічної діяльності, міжвідомчої співдії та зробити досконалішою нормативно-правову базу у сфері протидії з економічними злочинами тощо.

8. Досліджено досвід зарубіжних країн та доведено, що його запровадження, а саме інструментів фінансової політики на сьогоднішній час є досі актуальним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Feige E. How big is the Irregular Economy. *Challenge*, 1979. № 22. Р. 5—13.
URL: <https://econpapers>. (дата звернення: 18.04.2021).
2. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. Київ: «АртЕк», 1995. 300 с.
3. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 647 с.
4. Gutmann P. M. The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*. 1977. Vol. 34:1. Р. 24—27 URL: <https://www.cfainstitute.org> (дата звернення: 18.04.2021).
5. Мазур І.І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах: автореф. дис... д-ра екон. наук. Київ. 2007. 40 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv (дата звернення: 12.04.2021).
6. Квасов С.А. Організаційно – економічний механізм виявлення та попередження тіньової діяльності: автореф. дис... канд. економ. наук : 08. 02. 03. Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань європ. інтегр. України. Київ, 2005. 19 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81 (дата звернення: 12.04.2021).
7. Задворних С.С. Фінансова політика держави у забезпеченні детінізації економіки України: дис ... канд. економ. наук: 08.00.08. Черкаси, 2015. 212 с. URL: <https://www.lnu.edu.ua> (дата звернення: 18.04.2021).

8. Баранов С.О. Державне регулювання детінізації національної економіки: організаційно-правовий : дис ... канд. держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2018. 242 с. URL: <http://academy.gov>. (дата звернення: 18.04.2021).
9. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 238 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/340-osnovi-didaktiki-chayka-vm.html> (дата звернення: 18.04.2021).
10. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках. Москва : Мысль, 1989. С. 250 — 268 URL: <http://psylib.org.ua/books/dekar01/txt02.htm> (дата звернення: 18.04.2021).
11. Турчинов О. В. Тіньова економіка (методологія дослідження та механізми функціонування): дис. ... д-ра екон. наук: 08.01.01. Київ , 1997р. 386 с.
12. Франчук В.І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіньової економіки за ред. В.І. Франчук, Ю.І. Кіржецький. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009 р. №1. С.1 — 11. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua> (дата звернення: 18.04.2021).
13. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства економіки від 18.02.2009 р. №123. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.7844.0> (дата звернення: 18.04.2021).
14. Піхоцький В. Ф. Державне забезпечення соціальних потреб регіонів. Регіональна економіка. 2012 р. № 1. С. 107–114. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 18.04.2021).
15. ГПУ закрила справу проти судді, яка відпустила Галину Шепелеву. URL: <https://lb.ua/news/2015> (дата звернення: 18.04.2021).
16. Суд відпустив экс-прокурора Сумщини, який «шив справи» проти майданівців. URL: <https://wz.lviv.ua/news/> (дата звернення: 18.04.2021).
17. Корупцію в Україні потрібно узаконити – експерт. URL: <https://www.radiosvoboda> (дата звернення: 18.04.2021).
18. Савич О.В., Савич І.В. Основні чинники та шляхи протидії тінізації економіки України. Ефективна економіка. 2015. №2 URL: <http://www.economy.nayka> (дата звернення: 18.04.2021).

19. Тищук Т.А., Харазішвілі Ю. М., Іванов О.В. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Аналіт. доп. Київ : НІСД, 2011 р. 96 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/> (дата звернення: 18.04.2021).
20. Павук О. Теневая экономика в мире и в Балтии . URL: <http://www.baltic-course.com>. (дата звернення: 18.04.2021).
21. Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? 2012. URL: <https://papers>. (дата звернення: 18.04.2021).
22. Вейнер Скрытая власть. Как разбогатевшие государства и влиятельные инвесторы контролируют весь мир. *Альпина Бизнес Бук*. 2012. 336 с. URL: <https://www.litmir.me/bd/?b=460429> (дата звернення: 18.04.2021).
23. Турчинов О.В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки. Київ, 2013.
24. Пономоренко Т. Ю., Ольвінська Ю. О. Порівняльний аналіз тіньової економіки країн світу. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень* : зб. наук. студ. праць. Одеса. 2016. Вип. 2. С. 222 – 227. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua> (дата звернення: 18.04.2021).
25. Кознк В.В., Пайкова Л.А., Давнленко Н.Б., навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: *Знання-Прес*, 2002. 406 с. URL: <https://buklib.net/books/30082/> (дата звернення: 18.04.2021).